

ISSN 2181-9130

Doi Journal 10.26739/2181-9130

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

11 ЖИЛД, 6 СОН

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ 11, НОМЕР 6

JOURNAL OF LAW RESEARCH

VOLUME 11, ISSUE 6

ТОШКЕНТ-2026

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF LAW RESEARCH

№6 (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2026-6>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Abdurasulova Qumriniso Raimqulovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Fayziev Shoxrud Farmonovich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

12.00.01 - ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ / ТЕОРИЯ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА, ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ / THEORY OF LAW AND STATE, HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

Boboyev Halimboy Boboyevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Ahmedshaeva Mavlyuda Axatovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Adilxodjayeva Surayyo Maxkamovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Sattorov Abdug'affor
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Yosuke Shamoto
yuridik fanlar doktori, professor (Yaponiya)
Umarxanova Dildora Sharipxanovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Nematov Jo'rabek Nematilloevich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

12.00.02 - КОНСТИТУЦИОННЫЙ ҲУҚУҚ, МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ, МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ / КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО; АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО; ФИНАНСОВОЕ ПРАВО / CONSTITUTIONAL LAW; ADMINISTRATIVE LAW; FINANCIAL RIGHT

Malikova Gulchexra
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Xusanov Ozod Tillabayevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Selimanova Svetlana Mixaylovna
yuridik fanlar doktori (O'zbekiston)

Xvan Leonid Borisovich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)
Peshkova Xristina Vyacheslavovna
yuridik fanlar doktori, dotsent (Rossiya)
Sung Un Lee
yuridik fanlar doktori, professor (Janubiy Koreya)

12.00.03 - ҲУҚУҚРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ / ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО; ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО; СЕМЕЙНОЕ ПРАВО; МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО / CIVIL LAW; BUSINESS LAW; FAMILY LAW; PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Oqyulov Omonboy
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Ro'zinazarov Shuhrat Nuraliyevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Ruziyev Rustam Jabborovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Borotov Mirodiljon Xomudjonovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Toshev Boboqul Norqobilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Shomuxamedova Zamira Shoislamovna
yuridik fanlar doktori, (O'zbekiston)
Ahmad Issa Altweissi
yuridik fanlar doktori, professor (Iordaniya)
Mexmonov Kambariddin Miradxanovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

12.00.04 - ҲУҚУҚРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ХЎЖАЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ҲАҚАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ / ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО; ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО; АРБИТРАЖНЫЙ ПРОЦЕСС И МЕДИАЦИЯ / CIVIL PROCEDURE LAW; ECONOMIC PROCEDURAL LAW; ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

Esanova Zamira Normurodovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Mamasidiqov Muzaffar Musajonovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Jason A.
Kanton Federal sud markazi (AQSH)
Borut Strazisar
Yuridik bo'lim boshlig'i (Sloveniya)

12.00.05 - МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ / ТРУДОВОЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ / THE LABOR LAW; SOCIAL SECURITY LAW

Usmanova Muborak Akmalxanovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Gasanov Mixail Yuriyevich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)
Sattorova Gulnoza Djurakulovna
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Murodova Gulnora
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)
Denisov Gleb
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)

Fayziyev Shuxrat Xasanovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Usmonov Muhammadi Bahridinovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Xolmuminov Juma
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Jo'rayev Yuldash Achilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Nurmatov Mirg'olib Mirzayevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Po'latov Baxtiyor Xalilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Salomov Baxrom Salomovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Osmonaliyev Qayrat
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Mirzayev Aziz
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Aleksey Kibalnik
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Kudryavtsev Vladislav Leonidovich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Sergey Shoshin
yuridik fanlar doktori, dotsent (Rossiya)
James B.
Eaglin Federal sud markazi (AQSH)

Rustambayev Mirzayusup Hakimovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Zufarov Rustam Axmedovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Kabulov Rustam
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Rajabova Mavjuda Abdullayevna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Ismailov Isomiddin
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Hamidov Nurmuhammad Orif o'g'li
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (O'zbekiston)
Yuldoshev Rifat Raxmadjonovich
yuridik fanlar doktori, professor (Tojikiston)
Djansarayeva Rima Ernatovna
yuridik fanlar doktori, professor (Qozog'iston)
Yelena Antonyan Aleksandrovna
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Matthew Light
yuridik fanlar doktori, professor (Kanada)
Qo'shayev Nurali Mahmudovich
yuridik fanlar nomzodi, dotsent (O'zbekiston)

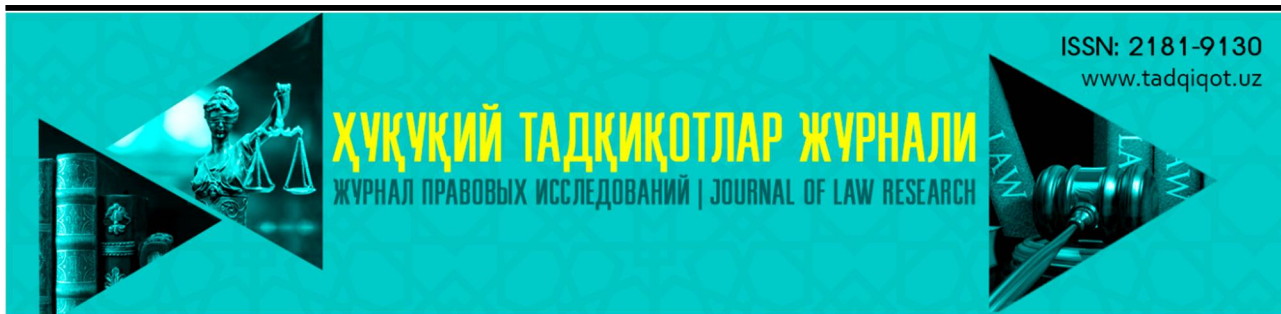
Inog'omjonova Zumratxon Fatxullayevna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Pulatov Yuriy Safiyevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
To'laganova Gulchehra Zaxitovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Muxiddinov Faxriddin Muxiddinovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Mirazov Davron Miragzamovich
yuridik fanlar doktori (O'zbekiston)
Rijakov Aleksandr Petrovich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)

Stoyko Nikolay Genadyevich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Iskandarov Zayniddin
yuridik fanlar doktori, professor (Tojikiston)
Sergey Pen
yuridik fanlar doktori, professor (Qozog'iston)
Aleksey Purs
yuridik fanlar doktori, dotsent (Belarus)
Jurgen Maurer
yuridik fanlar doktori, professor (Germaniya)
Kevin Curtin
yuridik fanlar doktori, professor (AQSH)

Ismoilov Bahodir Islamovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Matkarimova Gulchehra Abdusamatovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Yuldasheva Govxerjan
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Alexander Trunk
yuridik fanlar doktori, professor (Germaniya)

1. Рузиназаров Шухрат Нуралиевич ЮРИДИК ТАЪЛИМНИ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШУВИ ШАРОИТИДА «РАҚАМЛИ ҲУҚУҚ» (DIGITAL LAW) ФАНИНИ ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ ВА ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ.....	5
2. Aminov Dalerjon Alisher o'g'li O'ZBEKISTONDA HUQUQIY TA'LIM VA AMALIYOT HAMKORLIGINING ZAMONAVIY MODELLARI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	34
3. Зулунов Махсудбек Махаммаджонович ФОНДЛАР МУЛКИНИНГ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ РЕЖИМИ: НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ ВА ҲУҚУҚИЙ ТАБИАТИ.....	41
4. Азизов Иқболжон Гулямович ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССИДА ИШ ЮЗАСИДАН ХУЛОСА БЕРИШ УЧУН ИШТИРОК ЭТУВЧИ ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ ОРГАНИНИНГ ПРОЦЕССУАЛ ҲОЛАТИ.....	50
5. Жураев Анваржон Ильхомжон угли ПРАВОВАЯ ПРИРОДА МАХАЛЛИ И ЕЁ РОЛЬ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННЫХ ВИДОВ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА.....	58
6. Алтиев Раззоқ Саидович ЖИНОЯТЛАРНИ КВАЛИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ ТУШУНЧАСИ, АҲАМИЯТИ, ТУРЛАРИ ВА БОСҚИЧЛАРИ.....	67
7. Давлетмуратов Султанмурат Рустемович МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАР: ТУШУНЧА, ТАСНИФ ВА ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИК НОРМАЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ.....	79
8. Ismoilov Shoxabbos G'ayratjon o'g'li JINOYAT KODEKSI UMUMIY VA MAXSUS QISMLARI NORMALARI RAQOBATINING HUQUQIY TAHLILI.....	88
9. Кахаров Фируз Елмуратович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ҚЎШИМЧА ЖАЗОЛАР ТИЗИМИ: ҲУҚУҚИЙ ТАВСИФ ВА АМАЛИЙ ТАҲЛИЛ.....	98
10. Salaev Nodirbek Saparbaevich TRANSFORMATION OF UZBEKISTAN'S PENAL ENFORCEMENT LEGISLATION: A NEW PARADIGM OF HUMANISM, REINTEGRATION AND INNOVATIVE PENITENTIARY POLICY.....	106
11. Нажмитдинов Нодирхон Амриллохонович ТЕРРОРИЗМ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА РАҚАМЛИ ДАЛИЛЛАРНИ ОЛИШДА ХАЛҚАРО ҲАМКОРЛИК.....	115
12. Adilxodjaev Sherzod Shuxratovich KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH SIYOSATINING DOLZARB MASALALARI: KORRUPSIYA TUSHUNCHASI VA ALOMATLARI.....	124

Давлетмуратов Султанмурат Рустемович,
Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши судьяси
Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD)
E-mail: dauletmuratov82@mail.ru

МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАР: ТУШУНЧА, ТАСНИФ ВА ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИК НОРМАЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ

For citation: Dauletmuratov Sultanmurat Rustemovich. CRIMES IN THE FIELD OF LABOR RELATIONS: CONCEPT, CLASSIFICATION, AND DEVELOPMENT OF CRIMINAL RESPONSIBILITY NORMS. Journal of Law Research. 2026, 11 vol., issue 6.

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.21938731>

АННОТАЦИЯ

Мазкур илмий-ҳуқуқий тадқиқотда меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларнинг тушунчаси, уларнинг жиноят-ҳуқуқий классификацияси ҳамда ушбу соҳада жавобгарликни белгиловчи қонунчилик нормаларининг тарихи ва ривожланиш босқичлари комплекс таҳлил қилинган. Ишда меҳнат ҳуқуқининг конституциявий аҳамияти, унинг ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқлар тизимидаги ўрни ҳамда уни жиноят-ҳуқуқий муҳофаза қилиш зарурати асослаб берилган. Шунингдек, меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятлар объект, субъект, жиноят таркиби тузилиши ва жабрланувчининг ҳуқуқий мақомига кўра таснифланган. Илмий қарашлар таҳлили орқали миллий ва хорижий доктриналар ўртасидаги ўхшаш ва фарқли жиҳатлар очиб берилган. Тадқиқот натижасида меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларнинг ҳуқуқий табиатига оид муаллифлик таърифи тақлиф этилган ҳамда уларнинг жиноят-ҳуқуқий муҳофаза тизимидаги ўрни асослаб берилган.

Калит сўзлар: меҳнат муносабатлари, жиноят ҳуқуқи, меҳнат ҳуқуқи, конституциявий ҳуқуқлар, жиноятларни классификация қилиш, жиноят таркиби, меҳнат муҳофазаси, мажбурий меҳнат, иш ҳақи, жиноий жавобгарлик, инсон ҳуқуқлари.

Давлетмуратов Султанмурат Рустемович,
Судья Высшего судебного совета Республики Узбекистан
Доктор философии по юридическим наукам (PhD)
E-mail: dauletmuratov82@mail.ru

ПРЕСТУПЛЕНИЯ В СФЕРЕ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ: ПОНЯТИЕ, КЛАССИФИКАЦИЯ И РАЗВИТИЕ НОРМ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

АННОТАЦИЯ

В данном научно-правовом исследовании представлен комплексный анализ понятия преступлений в сфере трудовых отношений, их уголовно-правовой классификации, а также истории и этапов развития законодательных норм, определяющих ответственность в данной сфере. В работе обосновано конституционное значение трудового права, его место в системе

социально-экономических прав и необходимость его уголовно-правовой защиты. Также преступления в сфере трудовых отношений классифицируются по объекту, субъекту, структуре преступления и правовому статусу потерпевшего. Анализ научных взглядов выявил сходства и различия между национальными и зарубежными доктринами. В результате исследования предложено авторское определение правовой природы преступлений в сфере трудовых отношений и обоснована их роль в системе уголовно-правовой охраны.

Ключевые слова: трудовые отношения, уголовное право, трудовое право, конституционные права, классификация преступлений, состав преступления, охрана труда, принудительный труд, заработная плата, уголовная ответственность, права человека.

Dauletmuratov Sultanmurat Rustemovich,

Judge of the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan

Doctor of Philosophy in Law (PhD)

E-mail: dauletmuratov82@mail.ru

CRIMES IN THE FIELD OF LABOR RELATIONS: CONCEPT, CLASSIFICATION, AND DEVELOPMENT OF CRIMINAL RESPONSIBILITY NORMS

ANNOTATION

This scientific-legal study provides a comprehensive analysis of the concept of crimes in the field of labor relations, their criminal-legal classification, as well as the history and developmental stages of legislative norms defining liability in this field. The work substantiates the constitutional significance of labor law, its role in the system of socio-economic rights, and the necessity of its criminal-legal protection. Also, crimes in the field of labor relations are classified according to the object, subject, structure of the crime and the legal status of the victim. Through the analysis of scientific views, similarities and differences between national and foreign doctrines are revealed. As a result of the study, an author's definition of the legal nature of crimes in the field of labor relations was proposed, and their role in the system of criminal law protection was substantiated.

Keywords: labor relations, criminal law, labor law, constitutional rights, classification of crimes, corpus delicti, labor protection, forced labor, wages, criminal liability, human rights.

Меҳнат муносабатларини жиноят-ҳуқуқий муҳофаза қилишнинг назарий асоси, энг аввало, меҳнат қилиш ҳуқуқининг инсонга туғилишидан тегишли бўлган ажралмас табиий ҳуқуқ эканлиги ва шу сабабли давлат томонидан алоҳида ҳимоя қилиниши лозим бўлган энг муҳим ижтимоий қадриятлардан бири сифатида эътироф этилиши билан изоҳланади. Конституцияда мустақамланган меҳнат ҳуқуқларининг бузилиши нафақат муайян шахснинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига, балки жамият ва давлатнинг ижтимоий-иқтисодий манфаатларига ҳам салбий таъсир кўрсатади.

Шу нуктаи назардан, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида меҳнат муносабатлари соҳасидаги энг хавфли ҳуқуқбузарликлар жиноят сифатида белгиланган. Хусусан, меҳнат қилиш ҳуқуқини бузиш (148-модда), вояга етмаган шахс меҳнатидан қонунга ҳилоф равишда фойдаланиш (148¹-модда), меҳнатга маъмурий тарзда мажбурлаш (148²-модда), иш ҳақи ва бошқа тўловлар учун ажратилган маблағларни асоссиз кечиктириш (192⁷-модда), шунингдек, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидаларини бузиш (257-модда) учун жиноий жавобгарлик назарда тутилган [1].

Мазкур жиноят-ҳуқуқий нормалар ўз мазмунига кўра фуқароларнинг меҳнат соҳасидаги конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилишга қаратилган бўлиб, меҳнат ҳуқуқларини жиноят-ҳуқуқий ҳимоя қилишнинг миллий механизмини шакллантиради. Шу боис ушбу нормалар меҳнат муносабатларида қонунийликни таъминлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда муҳим аҳамият касб этади.

Меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятлар тушунчасини аниқлаш масаласи жиноят ҳуқуқи назариясида ҳам муҳим ўрин тутади. Ушбу масала юзасидан ҳуқуқшунос олимлар

томонидан турли илмий ёндашувлар ишлаб чиқилган бўлиб, улар меҳнат ҳуқуқларини жиноят-ҳуқуқий муҳофаза қилишнинг назарий асосларини шакллантиришда муҳим аҳамиятга эга.

Жумладан, Б.Н. Топорнин инсон ва фуқаро ҳуқуқларининг конституциявий тартибга солинишини замонавий демократик давлатнинг муҳим белгиларидан бири сифатида баҳолайди. Унинг таъкидлашича, конституцияда инсон ва фуқаронинг асосий ҳуқуқ ҳамда эркинликларининг кенг доирада мустаҳкамланиши халқаро тажриба ва умумэтироф этилган ҳуқуқий қадриятларнинг миллий ҳуқуқ тизимида ўз ифодасини топганлигидан далолат беради. Олимнинг фикрича, инсон ҳуқуқларининг конституциявий даражада эътироф этилиши ва кафолатланиши уларни давлат томонидан энг юқори даражада ҳуқуқий муҳофаза қилишни англатади [2].

А.В. Курсаев [3] инсон ва фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ҳамда эркинликларига қарши қаратилган жиноятлар учун жавобгарликни назарда тутувчи жиноят-ҳуқуқий нормалар тизимини таҳлил қилиб, мазкур тоифадаги жиноятларнинг бевосита объекти сифатида инсоннинг асосий табиий ҳуқуқлари намоён бўлишини таъкидлайди. Унинг фикрича, жиноят қонунчилигида меҳнат ҳуқуқларини муҳофаза қилишга қаратилган махсус нормаларнинг мавжудлиги давлатнинг ижтимоий вазифаларини амалга ошириш, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқларини таъминлаш ва ижтимоий адолатни қарор топтиришда муҳим аҳамият касб этади.

Е.И. Козлова ва О.Е. Кутафин [4] инсон ва фуқаро ҳуқуқларини мазмуни ва аҳамиятидан келиб чиққан ҳолда шахсий, сиёсий ҳамда ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқларга ажратадилар. Олимлар меҳнат қилиш ҳуқуқини ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқлар тизимининг муҳим ва ажралмас таркибий қисми сифатида баҳолаб, уни инсоннинг муносиб ҳаёт кечириши, ўз қобилият ва имкониятларини рўёбга чиқариши ҳамда кадр-қимматини таъминлашнинг асосий шартларидан бири сифатида эътироф этадилар. Шу нуқтаи назардан, меҳнат ҳуқуқларининг ҳуқуқий муҳофазаси инсон ҳуқуқларини таъминлашнинг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади.

Мазкур олимларнинг қарашлари меҳнат ҳуқуқларининг конституциявий қадрият сифатидаги аҳамиятини тўғри ва асосли равишда акс эттиради. Бироқ уларнинг тадқиқотлари асосан хорижий давлатлар ҳуқуқий тажрибаси ва ҳуқуқ тизимларига таянганлиги боис, мазкур ёндашувлардан Ўзбекистон миллий ҳуқуқ тизимида тўғридан-тўғри эмас, балки қиёсий-ҳуқуқий таҳлил нуқтаи назаридан фойдаланиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Ўзбекистон жиноят ҳуқуқи доктринасида меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятлар мустақил ва комплекс тадқиқот объекти сифатида етарли даражада ўрганилмаган. Аксарият илмий ишлар ва тадқиқотларда мазкур қилмишлар инсон ва фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ҳамда эркинликларига қарши жиноятлар тизими доирасида умумий тарзда таҳлил қилинган. Шу сабабли мазкур диссертация доирасида меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятлар мустақил илмий-ҳуқуқий категория сифатида тадқиқ этилади.

Меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларнинг ижтимоий хавфлилиги, аввало, уларнинг инсоннинг энг муҳим ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқларидан бири бўлган меҳнат қилиш ҳуқуқига тажовуз қилиши билан изоҳланади. Бундай қилмишлар фуқароларнинг моддий аҳволига, меҳнат шароитларига, соғлиғига ва айрим ҳолларда ҳаётига ҳам жиддий хавф туғдиради. Шунингдек, улар меҳнат муносабатларида адолат ва тенглик тамойилларининг бузилишига сабаб бўлиб, жамиятда ижтимоий кескинликнинг кучайишига ҳамда давлатнинг ижтимоий вазифаларини самарали амалга оширишга тўсқинлик қилади.

Айнан шу сабабли қонун чиқарувчи меҳнат муносабатлари соҳасида содир этиладиган энг ижтимоий хавфли қилмишларни жиноят деб эътироф этган ва улар учун жиноий жавобгарлик белгилаган. Хусусан, ЖКнинг 148-моддасида ғайриқонуний равишда ишдан бўшатиш ёки ҳомиладор аёлни, шунингдек ёш болани парвариш қилаётган шахсни ишга қабул қилишни асоссиз равишда рад этиш учун жиноий жавобгарлик назарда тутилган. Шу билан бирга, ЖКнинг 148²-моддасида меҳнатга маъмурий тарзда мажбурлаш учун жавобгарлик

белгиланган бўлиб, мазкур норма Конституцияда мустаҳкамланган мажбурий меҳнатни тақиқлаш принципининг жиноят-ҳуқуқий муҳофазасини таъминлайди.

Юқорида баён этилган фикрлардан келиб чиқиб, меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларга қуйидаги муаллифлик таърифини бериш мумкин:

Меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятлар — меҳнат қилиш, адолатли ва хавфсиз меҳнат шароитларида ишлаш, меҳнат муҳофазаси, меҳнат учун ҳақ олиш ҳамда мажбурий меҳнатдан ҳимояланиш каби конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларга тажовуз қилувчи, айбли равишда содир этилган ва улар учун Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида жиноий жавобгарлик назарда тутилган ижтимоий хавфли қилмишлардир.

Мазкур таъриф меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларнинг ҳуқуқий моҳиятини, уларнинг объектини, ижтимоий хавфлилиқ хусусиятини ҳамда жиноят-ҳуқуқий муҳофаза доирасини комплекс равишда қамраб олади.

Шундай қилиб, меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятлар тушунчасининг назарий-ҳуқуқий асослари меҳнат қилиш ҳуқуқининг олий конституциявий қадрият сифатида эътироф этилиши, меҳнат ҳуқуқининг шахс ва жамият ҳаётидаги муҳим ўрни, шунингдек мазкур ҳуқуқларнинг самарали жиноят-ҳуқуқий муҳофазага муҳтожлиги билан белгиланади. Ўзбекистон Республикасида меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларнинг жиноят-ҳуқуқий тартибга солиниши давлатнинг ижтимоий вазифаларини рўёбга чиқариш, инсон қадр-қимматини таъминлаш ва меҳнат соҳасида адолат тамойилларини қарор топтиришга хизмат қилади.

Меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларнинг ҳуқуқий табиатини чуқур англаш, уларнинг мазмунини ҳар томонлама очиб бериш ҳамда ҳуқуқни қўллаш амалиётида ягона ёндашувни шакллантириш учун мазкур жиноятларни илмий асосланган тарзда классификация қилиш алоҳида аҳамият касб этади. Зеро, жиноятларни муайян мезонлар асосида гуруҳлаштириш орқали уларнинг умумий ва фарқ қилувчи хусусиятларини аниқлаш, жиноят таркибларини тўғри квалификация қилиш ҳамда жазони индивидуаллаштириш жараёнида адолат принципини таъминлаш имкони яратилади.

Шу билан бирга, меҳнат муносабатлари соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар турли кўринишларда намоён бўлади. Уларнинг айримлари маъмурий ёки фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликни келтириб чиқарса, бошқалари юқори даражадаги ижтимоий хавфлилиги туфайли жиноят сифатида баҳоланади. Бундай шароитда жиноят ва бошқа ҳуқуқбузарликлар ўртасидаги чегараларни аниқ белгилаш, жиноят таркибларини бир-биридан фарқлаш ҳамда ҳуқуқни қўлловчи органлар фаолиятида ягона ва барқарор амалиётни шакллантириш учун илмий жиҳатдан асосланган классификация муҳим методологик аҳамиятга эга.

Жиноят ҳуқуқи назариясида жиноятларни классификация қилишнинг асосий мезони сифатида, одатда, жиноятнинг объекти қабул қилинади. Шу нуқтаи назардан ёндашилганда, меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятлар ҳам қайси ижтимоий муносабатларга тажовуз қилаётганига қараб бир нечта мустақил гуруҳларга ажратилиши мумкин.

Энг аввало, меҳнат қилиш ҳуқуқига қарши қаратилган жиноятларни алоҳида гуруҳ сифатида ажратиш мақсадга мувофиқдир. Мазкур гуруҳга фуқароларнинг меҳнат қилиш, касб ва фаолият турини эркин танлаш, меҳнат муносабатларига киришиш ҳамда уларни давом эттириш ҳуқуқларига тажовуз қилувчи қилмишлар киради. Бу турдаги жиноятларда бевосита объект сифатида инсоннинг меҳнат қилишга бўлган конституциявий ҳуқуқи намоён бўлади [5]. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 42-моддасида ҳар кимнинг меҳнат қилиш, эркин касб танлаш ва ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқи кафолатланган [6]. Мазкур ҳуқуқларнинг амалга оширилишини таъминлаш мақсадида жиноят қонунчилигида махсус муҳофаза механизмлари назарда тутилган. Хусусан, ЖКнинг 148-моддасида ғайриқонуний равишда ишдан бўшатиш, шунингдек, ҳомиладор аёлни ёки ёш болани парвариш қилаётган шахсни ишга қабул қилишни рад этиш ёки ишдан бўшатиш учун жиноий жавобгарлик белгиланган. Шу билан бирга, ЖКнинг 148²-моддаси меҳнатга маъмурий тарзда мажбурлаш учун жавобгарликни назарда тутди ва шу орқали Конституцияда мустаҳкамланган мажбурий

меҳнатни тақиқлаш принципининг жиноят-ҳуқуқий муҳофазасини таъминлайди. Демак, мазкур жиноятлар меҳнат қилиш ҳуқуқини амалга ошириш имкониятига бевосита тажовуз қилувчи ижтимоий хавфли қилмишлар ҳисобланади.

Кейинги гуруҳни меҳнат муҳофазасига қарши қаратилган жиноятлар ташкил этади. Ушбу жиноятлар фуқароларнинг хавфсиз ва соғлом меҳнат шароитларида ишлаш ҳуқуқига тажовуз қилиши билан тавсифланади. Бундай қилмишларнинг объекти меҳнат муҳофазасини таъминлаш билан боғлиқ ижтимоий муносабатлар ҳисобланади. Меҳнат муносабатларида инсон ҳаёти ва соғлиғини муҳофаза қилиш устувор аҳамиятга эга бўлганлиги сабабли давлат мазкур соҳани алоҳида ҳуқуқий ҳимоя остига олган. Шу муносабат билан Меҳнат кодексида иш берувчиларнинг меҳнат муҳофазасига оид мажбуриятлари белгиланган бўлса, ЖКнинг 257-моддасида меҳнатни муҳофаза қилиш қоидаларини бузиш натижасида инсон соғлиғига оғир шикаст етказилган ёки инсон ҳаёти учун хавф юзага келган ҳолатлар учун жиноий жавобгарлик назарда тutilган. Мазкур жиноятнинг ижтимоий хавфлилиги инсон ҳаёти ва соғлиғи каби энг муҳим конституциявий қадриятларга тажовуз қилиши билан изоҳланади [7].

Шунингдек, меҳнат муносабатлари доирасида иқтисодий ҳуқуқларга қарши қаратилган жиноятларни ҳам алоҳида гуруҳ сифатида ажратиш мумкин. Бу турдаги жиноятлар фуқароларнинг меҳнати учун ҳақ олиш, иш ҳақи ва бошқа қонуний тўловларни ўз вақтида олиш ҳуқуқларига тажовуз қилади. Меҳнат учун ҳақ олиш ҳуқуқи меҳнат қилиш ҳуқуқининг муҳим таркибий қисми бўлиб, инсоннинг муносиб турмуш кечириши учун зарур иқтисодий асосни таъминлайди. Шу сабабли иш ҳақи, пенсия, нафақа, стипендия ва уларга тенглаштирилган бошқа тўловларни асоссиз равишда кечиктириш ижтимоий хавфли қилмиш сифатида баҳоланади. Мазкур ҳаракатлар учун ЖКнинг 192⁷-моддасида жиноий жавобгарлик белгиланган.

Демак, объект мезони асосида амалга оширилган классификация меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларнинг қайси ижтимоий муносабатларга тажовуз қилаётганини аниқ кўрсатиб беради ва уларнинг ҳуқуқий моҳиятини чуқурроқ англаш имконини яратади.

Бироқ меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларни фақат объект мезони бўйича таснифлаш етарли эмас. Шу сабабли уларни субъект мезони асосида ҳам гуруҳлаштириш муҳим аҳамият касб этади. Амалда мазкур тоифадаги жиноятларнинг аксарияти махсус субъектлар томонидан содир этилади. Хусусан, мансабдор шахслар томонидан содир этиладиган жиноятлар алоҳида ўрин тутати. Бунда давлат органлари ёки ташкилотларда ишга қабул қилиш, ишдан бўшатиш ва меҳнат шароитларини таъминлаш ваколатига эга бўлган раҳбар шахслар ўз хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда ходимларнинг меҳнат ҳуқуқларини бузиши мумкин.

Шу билан бирга, иш берувчилар томонидан содир этиладиган жиноятлар ҳам мустақил гуруҳни ташкил этади. Бундай ҳолатларда хусусий сектор субъектлари ўзларига тегишли ташкилий ёки мулкӣ имкониятлардан фойдаланиб, ходимларнинг меҳнат ҳуқуқларига зарар етказадилар. Айрим жиноят таркиблари эса фақат қонунда махсус кўрсатилган шахслар томонидан содир этилгандагина жиноят сифатида баҳоланади. Масалан, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидаларини бузиш жинояти фақат мазкур қоидаларга риоя этилишини таъминлаш вазифаси юклатилган шахс томонидан содир этилган тақдирдагина жиноят таркибини вужудга келтиради.

Меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларни жиноят таркибининг тузилишига кўра ҳам таснифлаш мумкин. Ушбу мезонга мувофиқ улар формал ва моддий таркибли жиноятларга ажратилади. Формал таркибли жиноятларда қилмишнинг тугалланган деб топилиши учун муайян ижтимоий хавфли оқибатнинг юзага келиши талаб қилинмайди. Масалан, меҳнатга маъмурий тарзда мажбурлаш ҳаракатининг ўзи жиноят таркибини ташкил этади. Моддий таркибли жиноятларда эса жиноят таркиби юзага келиши учун муайян ижтимоий хавфли оқибатнинг келиб чиқиши зарур ҳисобланади. Жумладан, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидаларини бузиш натижасида инсон соғлиғига оғир зарар етказилган ҳолатдагина мазкур жиноят тугалланган деб ҳисобланади.

Ниҳоят, меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларни жабрланувчининг ҳуқуқий мақомига кўра ҳам таснифлаш мумкин. Айрим ҳолларда жабрланувчи шахснинг ҳуқуқий ёки ижтимоий мақоми жиноятнинг ижтимоий хавфлилики даражасини оширади. Масалан, вояга етмаган шахслар меҳнатидан қонунга хилоф равишда фойдаланиш, ҳомиладор аёлни ишга қабул қилишни рад этиш ёки ишдан бўшатиш, педагог ходимларни меҳнатга мажбурлаш каби ҳолатларда жабрланувчининг ижтимоий жиҳатдан алоҳида муҳофазага муҳтож эканлиги жиноятнинг оғирлигини кучайтиради.

Юқорида келтирилган тасниф меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларни объект, субъект, жиноят таркиби тузилиши ва жабрланувчининг ҳуқуқий мақоми каби муҳим мезонлар асосида тизимлаштириш имконини беради. Бу эса мазкур жиноятларнинг ҳуқуқий табиатини чуқурроқ англаш, уларни тўғри квалификация қилиш, ҳуқуқни қўллаш амалиётида ягона ёндашувни шакллантириш ҳамда меҳнат ҳуқуқларининг жиноят-ҳуқуқий муҳофазасини янада самарали таъминлаш учун муҳим илмий-методологик асос бўлиб хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси жиноят қонунчилигида меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятлар ягона боб доирасида тизимлаштирилмаган бўлса-да, улар мазмунан фуқароларнинг меҳнат қилиш, хавфсиз меҳнат шароитларида ишлаш, меҳнати учун ҳақ олиш ҳамда мажбурий меҳнатдан ҳимояланиш ҳуқуқларини жиноят-ҳуқуқий муҳофаза қилишга қаратилган ягона ҳуқуқий институтни ташкил этади.

Мазкур жиноятлар Жиноят кодексининг турли бўлим ва бобларида жойлаштирилган бўлиб, ҳар бир норма муайян турдаги ижтимоий муносабатларни муҳофаза қилишга хизмат қилади. Шу сабабли меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларни объект мезони асосида таснифлашда улар жойлашган бобларнинг ҳуқуқий мазмуни ва муҳофаза объектидан келиб чиқиш илмий жиҳатдан асосли ёндашув ҳисобланади.

Қуйидаги матн мазмуни сақланган ҳолда, услуб жиҳатдан равшанроқ ва инсонга яқинроқ (humanize қилинган) шаклда қайта ишланди:

Шу асосда меҳнат муносабатлари соҳасида содир этиладиган жиноятларни бир нечта асосий гуруҳларга ажратиш мумкин [8].

I. Жиноятнинг объектига кўра:

1. Биринчи гуруҳни меҳнат муносабатларида конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларга қарши қаратилган жиноятлар ташкил этади. Бунда фуқароларнинг меҳнат қилиш, меҳнат муносабатларига киришиш, меҳнат фаолиятини давом эттириш, шунингдек, мажбурий меҳнатдан ҳимояланиш каби асосий конституциявий ҳуқуқларига тажовуз қилиш ҳолатлари назарда тутилади (ЖК 148, 148¹, 148²-моддалари).

2. Иккинчи гуруҳ меҳнат муносабатларида иқтисодий ҳуқуқларга қарши жиноятларни қамраб олади. Бу ерда фуқароларнинг иқтисодий манфаатлари, хусусан меҳнат ҳақини ўз вақтида олиш ҳамда ижтимоий тўловлардан фойдаланиш ҳуқуқларига тажовуз қилиш ҳолатлари назарда тутилади (ЖК 192⁷-моддаси).

3. Учинчи гуруҳ эса меҳнат муносабатларида жамоат хавфсизлигига қарши жиноятлардан иборат бўлиб, улар меҳнат жараёнида инсон ҳаёти ва соғлигини муҳофаза қилишга қаратилган меҳнат муҳофазаси билан боғлиқ ижтимоий муносабатларга зарар етказиш билан ифодаланади (ЖК 257-модда).

II. Жиноятнинг субъектига кўра:

1. Биринчи гуруҳга иш берувчи ёки раҳбар шахслар томонидан содир этиладиган жиноятлар киради. Бундай шахслар меҳнатга қабул қилиш, ишдан бўшатиш ёки меҳнат шароитларини белгилаш ваколатига эга бўлган ҳолда, ушбу ваколатни суиистеъмол қилиши мумкин (ЖК 148, 148¹, 148²-моддалари).

2. Иккинчи гуруҳ банк ходими ёки мансабдор шахслари томонидан содир этиладиган жиноятлардан иборат бўлиб, улар асосан иш ҳақи ва ижтимоий тўловлар учун маблағларни асоссиз кечиктириш каби иқтисодий ҳуқуқларга тажовуз билан боғлиқ ҳолатларни қамраб олади (ЖК 192⁷-модда).

3. Учинчи гуруҳ меҳнат муҳофазаси учун масъул шахслар томонидан содир этиладиган жиноятларни ўз ичига олади. Бунда меҳнат жараёнида хавфсизлик қоидаларига

риоя этилишини таъминлаш мажбуриятини бажармаслик ёки бузиш ҳолатлари назарда тутилади (ЖК 257-модда).

III. Жиноят таркибининг тузилишига кўра:

1. Формал таркибли жиноятлар шундай жиноятларки, уларда жиноят тугалланган деб топилиши учун ижтимоий хавфли оқибатнинг келиб чиқиши шарт эмас. Бундай жиноятларга ЖК 148, 148¹, 148² ва 192⁷-моддаларида назарда тутилган қилмишлар киради.

2. Моддий таркибли жиноятлар эса жиноят тугалланган деб ҳисобланиши учун муайян оғир оқибатлар — оғир тан жароҳати, инсон ўлими ёки бошқа жиддий зарарларнинг келиб чиқиши талаб этилади. Бундай жиноят ЖК 257-модда билан қамраб олинади.

IV. Жабрланувчининг мақомига кўра:

1. Вояга етмаганларга қарши қаратилган жиноятлар гуруҳига болалар меҳнатидан фойдаланиш қоидаларини бузиш ҳамда меҳнатга мажбурий жалб қилиш билан боғлиқ ҳолатлар киради (ЖК 148¹-моддаси, 148²-модданинг 2-қисми) [9].

2. Аёлларга қарши жиноятлар гуруҳи эса ҳомиладор аёлни ишга қабул қилишдан бош тортиш ёки уни ишдан асоссиз бўшатиш каби ҳолатларни ўз ичига олади (ЖК 148-модда) [5].

3. Педагог ходимларга қарши жиноятлар эса таълим соҳасида фаолият юритувчи педагогларни меҳнатга маъмурий тарзда мажбурлаш ҳолатлари билан боғлиқ (ЖК 148²-модданинг 3-қисми).

Меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятларнинг тушунчаси ва уларнинг жиноят-ҳуқуқий таснифи таҳлил қилинган, бу соҳада жиноий жавобгарликни белгиловчи қонун нормаларининг шаклланиш ва ривожланиш босқичларини ўрганиш алоҳида аҳамият касб этади. Чунки меҳнат муносабатларини жиноят-ҳуқуқий муҳофаза қилиш тизими давлатнинг ижтимоий сиёсати, иқтисодий ривожланиш жараёнлари ҳамда инсон ҳуқуқларига бўлган ёндашув эволюциясини акс эттиради.

Меҳнат муносабатларига оид жиноятлар учун жавобгарлик белгиланган қонунчилик нормаларининг ривожланиши, аввало, Ўзбекистон ҳуқуқий тизимининг шаклланиши ва такомиллашуви билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, бу жараён бир неча тарихий босқичларда амалга ошган.

Биринчи босқич сифатида совет даври жиноят қонунчилиги эътироф этилади. Бу даврда меҳнат муносабатлари асосан давлат иқтисодиётининг муҳим устуни сифатида қаралган бўлиб, меҳнат интизоми ва ишлаб чиқариш режаларини бажариш устувор аҳамиятга эга эди. Шу сабабли меҳнат соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар кўпроқ ишлаб чиқариш тартибига қарши қаратилган ҳаракатлар сифатида баҳоланган.

1960 йилги Ўзбекистон ССР Жиноят кодексида меҳнат муҳофазаси қоидаларини бузиш, ишлаб чиқаришда хавфсизлик талабларига риоя қилмаслик ҳамда ишчилар ҳуқуқларини бузиш билан боғлиқ айрим ҳаракатлар учун жиноий жавобгарлик назарда тутилган бўлса-да, бу нормалар меҳнат қилиш ҳуқуқини инсоннинг табиий ҳуқуқи сифатида эмас, балки меҳнат интизоми ва давлат манфаатлари нуқтаи назаридан ҳимоя қилган.

Совет ҳуқуқ тизимида меҳнат, асосан, фуқаронинг давлат олдидаги мажбурияти сифатида қаралган. Шу боис меҳнат муносабатларида шахс манфаатларидан кўра давлат манфаатлари устун қўйилган. Демак, меҳнат ҳуқуқларини жиноят-ҳуқуқий муҳофаза қилиш инсон ҳуқуқларини таъминлашдан кўра кўпроқ ишлаб чиқариш барқарорлигини сақлашга хизмат қилган.

Шу билан бирга, ўша давр қонунчилигида ҳам меҳнат муҳофазасига оид, инсон ҳаёти ва соғлиғини ҳимоя қилишга қаратилган нормалар мавжуд бўлиб, улар иш жойида хавфсизлик талабларига риоя этилишини таъминлашга қаратилган эди.

Иккинчи босқич Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришган давр билан боғлиқ. 1992 йил Конституциясида инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни ва кадр-қиммати олий қадрият сифатида эътироф этилди. Шу билан бирга, ҳар бир инсоннинг меҳнат қилиш, эркин касб танлаш, адолатли меҳнат шароитларида ишлаш ва ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқи мустаҳкамланди.

Бу эса меҳнат муносабатларига янгича ёндашувни шакллантирди. Энди меҳнат қилиш ҳуқуқи давлат олдидаги мажбурият эмас, балки инсоннинг ажралмас конституциявий ҳуқуқи сифатида қарала бошлади. Бу ҳолат меҳнат муносабатларини жиноят-ҳуқуқий муҳофаза қилиш тизимини ҳам тубдан қайта кўриб чиқишни талаб қилди.

1994 йилги Жиноят кодексида меҳнат қилиш ҳуқуқини бузиш, меҳнат муҳофазаси қоидаларини бузиш ва меҳнат муносабатларида иқтисодий ҳуқуқларга тажовуз қилиш билан боғлиқ қилмишлар учун жиноий жавобгарлик белгиланди. Бу эса меҳнат ҳуқуқларини инсон ҳуқуқлари тизимининг ажралмас қисми сифатида ҳимоя қилишга қаратилган янги ҳуқуқий ёндашувни шакллантирди.

Учинчи босқич 2000-йиллардан бошланган ислохотлар даври билан боғлиқ бўлиб, бу вақтда иқтисодий муносабатлар эркинлашди, хусусий сектор кенгайди ва меҳнат бозорида янги муносабатлар шаклланди. Натижада меҳнат ҳуқуқларини бузишнинг янги шакллари пайдо бўлди.

Жумладан, болалар меҳнатидан фойдаланиш, мажбурий меҳнат, иш ҳақи ва ижтимоий тўловларни кечиктириш ҳамда меҳнат муҳофазаси талабларини бузиш каби ҳолатлар жиддий ижтимоий муаммо сифатида намоён бўлди. Шу сабабли қонунчиликни такомиллаштириш, жавобгарликни кучайтириш ва ҳуқуқий ҳимоя механизмларини мустаҳкамлаш зарурати юзага келди.

Натижада Жиноят кодексига вояга етмаганлар меҳнатидан фойдаланишни чеклаш, меҳнатга мажбурий жалб қилиш учун жавобгарликни кучайтириш ҳамда иш ҳақини кечиктириш билан боғлиқ нормалар киритилди. Бу ўзгаришлар Ўзбекистоннинг халқаро меҳнат стандартлари, хусусан Халқаро меҳнат ташкилоти конвенцияларига қўшилиши билан ҳам узвий боғлиқдир.

Тўртинчи, яъни замонавий босқичда эса инсон қадрини таъминлаш давлат сиёсатининг устувор йўналишига айланди. Янги Меҳнат кодекси қабул қилиниши, меҳнат инспекциялари ваколатларининг кенгайиши ва иш берувчилар жавобгарлигининг кучайтирилиши меҳнат муносабатларида қонунийликни мустаҳкамлашга хизмат қилмоқда.

Жиноят қонунчилигида ҳам меҳнат муносабатларини ҳимоя қилишга қаратилган нормаларни такомиллаштириш тенденцияси кучаймоқда. Айниқса, мажбурий меҳнатга қарши кураш, болалар меҳнатини тўлиқ бартараф этиш ҳамда меҳнат муҳофазасида инсон ҳаёти ва соғлиғини устувор қадрият сифатида таъминлаш давлат сиёсатининг муҳим йўналишларидан бирига айланган.

Шу тариқа, меҳнат муносабатлари соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарликни белгилаш ва уни ривожлантириш жараёни совет давридаги интизомга асосланган моделдан инсон ҳуқуқларини устувор қиладиган замонавий ҳуқуқий тизимга ўтишни яққол намоён этади.

Умуман олганда, мустақил Ўзбекистонда меҳнат қилиш ҳуқуқи инсоннинг ажралмас конституциявий ҳуқуқи сифатида эътироф этилиб, уни жиноят-ҳуқуқий муҳофаза қилиш давлатнинг ижтимоий вазифаларини амалга оширишда муҳим ўрин эгаллайди. Қонунчилик нормаларининг босқичма-босқич такомиллашуви эса меҳнат муносабатларида адолат, қонунийлик ва инсон қадр-қимматини таъминлашга хизмат қилмоқда ҳамда бу соҳадаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш учун мустаҳкам ҳуқуқий асос яратмоқда.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. 22.09.1994. (Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. 22.09.1994.) <https://lex.uz/docs/-111453>.
2. Топорнин Б.Н. Конституционное право зарубежных стран. – М., 2000. – С. 35. (Topornin B.N. Constitutional Law of Foreign Countries. – M., 2000. – P. 35)
3. Курсаев А.В. Классификация преступлений против конституционных прав и свобод человека и гражданина // Полицейская и следственная деятельность. – 2019. – № 4. – С. 8-16.

- (Kursayev A.V. Classification of crimes against constitutional rights and freedoms of man and citizen // Police and investigative activities. – 2019. – No. 4. - P. 8-16).
4. Козлова, Е. И. Конституционное право России: Учебник / Е.И.Козлова, О.Е.Кутафин. – 5-е изд. – Москва: Проспект, 2015. – С. 245. (Kozlova, E. I. Constitutional Law of Russia: Textbook / E.I. Kozlova, O.E. Kutafin. – 5th ed. – Moscow: Prospect, 2015. – P. 245)
 5. М.Х.Рустамбаев, Ф.Тохиров, А.К.Эркаходжаев. Уголовное право. Специальный выпуск. Для студентов высших учебных заведений, обучающихся по специальности "Юриспруденция." Ташкент. 2000. (M.Kh. Rustambaev, F. Tokhirov, A.K. Erkakhodjaev. Criminal law. Special episode. For students of higher educational institutions studying in the specialty of law. Tashkent. 2000).
 6. Конституция Республики Узбекистан. 30.04.2023. (Constitution of the Republic of Uzbekistan. 30.04.2023). <https://lex.uz/docs/-6445145>
 7. М.Х. Рустамбаев. "Уголовный курс Республики Узбекистан." Специальный выпуск. III том. Учебник. Ташкент. 2018. (M.Kh. Rustambaev. "Course of Criminal Law of the Republic of Uzbekistan." Special episode. Volume III. Textbook. Tashkent. 2018).
 8. Рустамбаев М.Х. Ўзбекистон Республикаси Жиноят ҳуқуқи курси. Т.1. Умумий қисм. Жиноят тўғрисида таълимот: Дарслик. – Тошкент: ИЛМ ЗИҲО, 2010. – Б. 213. (Rustambaev M.Kh. Course on Criminal Law of the Republic of Uzbekistan. General part. Criminal Doctrine: Textbook. – Tashkent: ILM ZIYO, 2010. – P. 213).
 9. Исмаилов И. и др. Профилактика безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних: Учебно-практическое пособие. Ответственный редактор И.Исмаилов. – Т.: Республиканский центр социальной адаптации детей, 2011. (Ismailov I. et al. Prevention of juvenile neglect and delinquency: Educational and practical manual. / Editor-in-Chief I. Ismailov. - T.: Republican Center for Social Adaptation of Children, 2011).
 10. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳлар. / З.Х.Ғуломов, Р.А.Зуфаров, Р.Кобулов ва бошқ. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 1997. – Б. 32. (Commentaries on the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. / Z.Kh. Gulomov, R.A. Zufarov, R. Kabulov, et al. - Tashkent: Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 1997. – P. 32).

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

JOURNAL OF LAW RESEARCH

Taqdim etilayotgan maqolalarga qo'yilgan talablar:

1. Maqola o'zbek, ingliz va rus tillarida qabul qilinadi va Microsoft Word dasturida Times New Roman shriftida 12 kegl, 1 satr oralig'ida, sahifalar barcha tomondan 2 sm qoldirilgan bo'lishi shart. Satr boshi - 1,25 sm bo'lib, satrlarni eniga to'g'irlash, so'zlarni boshqa qatorga ko'chirish avtomatik tarzda bo'lishi lozim.
2. Birinchi qator o'ng tomondan muallifning familiyasi, ismi va otasining ismi, ikkinchi qatorda muallifning ish joyi, lavozimi, ilmiy darajasi va unvoni va e-mail, uchinchi qatorda sahifaning o'rtasida bosh va qalin harflar bilan maqolaning nomi yoziladi. Ushbu ma'lumotlar o'zbek, ingliz va rus tillarda berilishi lozim.
3. Keyingi qatordan o'zbek, ingliz va rus tillarida kamida 60 ta o'zbek, ingliz va rus tillarida so'zdan iborat annotatsiya beriladi.
4. Keyingi qatordan 6-10 ta o'zbek, ingliz va rus tillarida kalit so'zlar beriladi.
5. Keyingi qatordan asosiy matn umimiy so'zi minimal 2000 ta bo'ladi.
6. Adabiyotlarning to'liq ro'yxati asosiy matndan so'ng alifbo tartibida ko'rsatilishi lozim va havolalar asosiy matnda bo'lishi kerak [1, B.25].
7. Maqolada keltirilgan dalillarning to'g'riligi uchun muallif mas'ul, plagiat holati taqiqlanadi.
8. Web of science, Scopus tizimidagi jurnallardan iqtiboslar olish maqsadga muvofiqdir.

Требования к оформлению научной статьи:

1. Статья принимается на узбекском, английском и русском языках и должна быть оформлена в Microsoft Word шрифтом Times New Roman, размер 12, межстрочный интервал — 1, поля со всех сторон — 2 см. Абзацный отступ — 1,25 см; выравнивание по ширине и переносы слов должны быть включены автоматически.
2. В первой строке справа указываются фамилия, имя и отчество автора; во второй строке — место работы автора, должность, ученая степень и звание, а также e-mail; в третьей строке по центру страницы крупным и жирным шрифтом — название статьи. Эти сведения должны быть приведены на узбекском, английском и русском языках.
3. Ниже дается аннотация на узбекском, английском и русском языках, содержащая не менее 60 слов на каждом языке.
4. Далее приводятся 6–10 ключевых слов на узбекском, английском и русском языках.
5. Далее основной текст: общий объем текста должен быть не менее 2000 слов.
6. Полный список литературы должен быть приведен после основного текста в алфавитном порядке; ссылки должны присутствовать в основном тексте в формате [1, C.25].
7. Автор несет ответственность за достоверность приведенных в статье доказательств; плагиат запрещен.
8. Рекомендуется цитирование журналов из база данных Web of Science и Scopus.

Requirements of the articles submitted:

1. Articles are accepted in Uzbek, English and Russian and must be prepared in Microsoft Word using Times New Roman font, size 12, single line spacing, with 2 cm margins on all sides. First-line indent is 1.25 cm; text should be justified and word hyphenation/line breaks set to automatic.
2. In the first line on the right: the author's surname, given name and patronymic; in the second line: the author's affiliation, position, academic degree and title, and e-mail; in the third line centered on the page: the article title in bold and uppercase (or bold). These details must be provided in Uzbek, English and Russian.
3. Next, provide an abstract in Uzbek, English and Russian of at least 60 words in each language.
4. Next, provide 6–10 keywords in Uzbek, English and Russian.
5. Next, the main text: total word count must be at least 2000 words.
6. The full list of references must appear after the main text in alphabetical order, and citations should appear in the main text in the format [1, P.25].
7. The author is responsible for the accuracy of the evidence presented in the article; plagiarism is prohibited.
8. It is advisable to include citations from journals indexed in Web of Science and Scopus.